

ΟΧΥΡΩΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πόλη του Δίου απέκτησε την μνημειακή της οχύρωση στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. στα χρόνια της βασιλείας του Κασσάνδρου (**Φωτ. 5**). Το ενδιαφέρον του Κασσάνδρου για το ιερό των Μακεδόνων στο Δίον είναι γνωστό χάρη σε ένα ενεπίγραφο βάθρο, που έφερε ανάθημα του βασιλιά στον Δία Ολύμπιο. Ακολούθως, η πεδινή διαμόρφωση του εδάφους – ομαλό και ελαφρά επικλινές τοπίο, που σημαδεύεται μόνο από τις βαθιές κοίτες των χειμάρων και του ποταμού – έδωσε τη δυνατότητα μιας γεωμετρικής χάραξης της πόλης. Παράλληλα στο τείχος εντοπίζονται και άλλες κατασκευαστικές φάσεις.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα στα τείχη του Δίου άρχισε το 1928 από τον Γεώργιο Σωτηριάδη, καθηγητή και πρύτανη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με δαπάνες της Αρχαιολογικής Εταιρείας και του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (**Φωτ. 7**). Ο Σωτηριάδης παρακολούθησε την πορεία των τειχών ανελλιπώς στις τρεις πλευρές, χωρίς ωστόσο να διαπιστώσει πύργους, την ύπαρξη των οποίων αμφισβήτησε. Ταυτόχρονα αναζήτησε τις πύλες του τείχους και διατύπωσε παρατηρήσεις για την τοιχοδομία. Ο Σωτηριάδης διέκρινε δύο διαφορετικές φάσεις στα τείχη και τοποθέτησε χρονικά την παλαιότερη φάση στα χρόνια του Αρχελάου.

Από το 1963 έως το 1971 ξεκίνησε η συστηματική έρευνα των τειχών από τον Γεώργιο Μπακαλάκη, καθηγητή κλασικής αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ο οποίος διέκρινε τρεις κατασκευαστικές φάσεις στο τείχος και χρονολόγησε την παλαιότερη στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ.

Το 1972/1973 ο καθηγητής Δημήτριος Παντερμαλής ανέλαβε την συνέχιση της ανασκαφής στο Δίον. Από τότε η οχύρωση της πόλης αποτέλεσε ένα από τους σημαντικότερους τομείς έρευνας υπό την εποπτεία της κ. Θεοδοσίας Στεφανίδου-Τιβερίου, καθηγήτρια αρχαιολογίας του ΑΠΘ. Το χρονικό διάστημα από το 1981 έως το 1988 οι έρευνες διεξάγονταν και υπό την αιγίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Σήμερα οι ανασκαφές πραγματοποιούνται από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Το σχήμα του τείχους ήταν ορθογώνιο, σχεδόν τετράγωνο με περίμετρο πάνω από 2.600μ. Η έκταση της πόλης καταλαμβάνει 360 στρέμματα, πρόκειται δηλαδή για μια μικρή πόλη.

Οι πύλες (**Φωτ. 1–2**) του τείχους που γνωρίζουμε βρίσκονται στα πέρατα των κεντρικών αρτηριών που διατρέχουν την πόλη οριζόντια και κάθετα. Η αντιστοιχία ανάμεσα σε δρόμους και πύλες δείχνει ότι τείχη και πόλη χαρακτηύκαν συγχρόνως με βάση ένα ενιαίο σχέδιο. Έχουν αποκαλυφθεί έξι πύλες. Πιο καλά σώζεται η δυτική πύλη του βορείου τείχους, η οποία πλαισιώνεται από δύο πύργους και έχει διπλή εσωτερική αμυντική αυλή.

Πρόκειται για ένα ισχυρό και καλοχτισμένο τείχος με πάχος περίπου 3μ. (**Φωτ. 6**). Το υλικό από το οποίο κτίστηκε ήταν μεγάλοι κροκαλοπαγείς λίθοι του Ολύμπου με αδρά δουλεμένη ελαφρώς κυρτή όψη, για το κάτω μέρος της κατασκευής. Σήμερα σώζονται ο τοιχοβάτης, που αποτελείται από μια στρώση αδρά δουλεμένων λίθων και μια ή δύο σειρές από καλά γωνιασμένους λίθους με πολύ καλούς αρμούς. Οι λίθοι αυτοί αποτελούν το εσωτερικό και το εξωτερικό μέτωπο

του τείχους, ενώ στο ενδιάμεσο τμήμα υπάρχει γέμισμα απο αδρά κατεργασμένους λίθους. Ψηλότερα συνεχιζόταν με ωμές πλίνθους.

Για να αντέχει στις επιθέσεις και τις πολιορκίες είχε ορθογώνιους πύργους (Φωτ. 4) κάθε 33 μέτρα. Το αμυντικό σύστημα της οχύρωσης του Δίου βασίζεται κυρίως σε αυτούς, στοιχείο που το συναντάμε σε πόλεις με επίπεδη διαμόρφωση του εδάφους.

Τα τείχη κατέσκαψε το καλοκαίρι του 219 π.Χ. ο Σκόπας ο στρατηγός των Αιτωλών, αλλά αμέσως μετά τα επισκεύασε ο Φίλιππος Ε΄. Η επισκευή αυτή ακολούθησε χωρίς παρεκκλίσεις την πορεία της παλαιότερης διατηρώντας και στην περίοδο αυτή το κανονικό σχήμα του περιβόλου.

Στο εξής και έως τα μέσα του 3ου αι.π.Χ. καμία νέα επισκευή δεν έγινε στο τείχος. Η εγκατάλειψη και η σταδιακή κατάρρευση δημιούργησαν μια εκτεταμένη επίχωση πάνω στην οποία θεμελιώθηκε η υστερορωμαϊκή οχύρωση, η οποία χρονολογείται στα μέσα του 3ου αι. μ.Χ., όταν η πόλη απειλήθηκε από βαρβαρικές επιδρομές. Τότε επιβλήθηκε και η αλλαγή της πορείας του εξαιτίας της αλλαγής της κοίτης του ποταμού, που όπως φαίνεται είχε κατακλύσει ένα τμήμα της πόλης στα ανατολικά. Εκεί το νέο τείχος ακολούθησε την διαδρομή του ποταμού και γι' αυτό είναι ακανόνιστο. Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε σε αυτή τη φάση ήταν αργοί λίθοι και πλίνθοι σε ζώνες. Όπου όμως υπήρχε γκρεμισμένο υλικό απο το παλαιό τείχος, αυτό ξαναχρησιμοποιήθηκε. Ακόμη δεν δίστασαν να εντοιχίσουν μνημεία (Φωτ. 3) κυρίως ταφικού βωμούς απο το παρακείμενο νεκροταφείο.

Για τελευταία φορά ανανεώνεται η οχύρωση του Δίου στα παλαιοχριστιανικά χρόνια. Τότε για πρακτικούς λόγους ένα μεγάλο μέρος από το ανατολικό και το βόρειο τμήμα της πόλης έμεινε έξω από το τείχος. Εκεί που τα ορμητικά νερά του χειμάρρου Ουρλιά προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές και εκεί όπου η άνοδος της στάθμης των νερών, ύστερα από προσχώσεις και σεισμικές καταστροφές, έκανε δύσκολη τη χρήση των κτηρίων. Η έκταση της πόλης συρρικνώθηκε κατά πολύ, όπως επέβαλλαν οι ιστορικές συνθήκες της εποχής, και στο κέντρο της, ως εξέχον δημόσιο κτίριο υψώθηκε η χριστιανική βασιλική.

ΣΥΝΟΨΗ

Η πόλη του Δίου απέκτησε τη μνημειακή της οχύρωση στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. στα χρόνια του Κασσάνδρου. Παράλληλα στο τείχος εντοπίζονται και άλλες κατασκευαστικές φάσεις: η μεγάλη σε κλίμακα επισκευή του στη μέση ελληνιστική περίοδο, η σχεδόν ανακατασκευή του στην υστερορωμαϊκή περίοδο μετά απο πολλούς αιώνες εγκατάλειψης και τέλος η οψιμότερη φάση του στην παλαιοχριστιανική περίοδο, όταν πια ο περίβολος συρρικνώθηκε με τον περιορισμό της πόλης στον νοτιοδυτικό τομέα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχαιολογική Έρευνα και ιστορική τοπογραφία

- Γ. Μπακαλάκης, *ΑΔ* 21, 1966 (1968), Χρον. Β2, 347.
- Γ. Μπακαλάκης, Ανασκαφή Δίου 1964 – 1971, σε: *Αρχαία Μακεδονία II, Ανακοινώσεις κατά το δεύτερο διεθνές συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 19 – 24 Αυγούστου 1973*, (Θεσσαλονίκη 1977), 251 – 256.
- Θ. Στεφανίδου–Τιβερίου, Τα τείχη του Δίου. Μια πρώτη επισκόπηση των ανασκαφικών δεδομένων, σε: *Αρχαία Μακεδονία IV, Ανακοινώσεις κατά το τέταρτο διεθνές συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 21–25 Σεπτεμβρίου 1983*, (Θεσσαλονίκη 1986), 567–579.

- Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου, Η οχύρωση του Δίου, σε: *Οι αρχαιολόγοι μιλούν για την Πιερία, 28 – 29 Ιουλίου και 4 – 5 Αυγούστου 1984*, Θεσσαλονίκη 1985, 23 – 25.
- Θ. Στεφανίδου–Τιβερίου, Η έρευνα στο βόρειο τείχος του Δίου, *AEMΘ* 1, 1987, (1988), 189–199.
- Th. Stefanidou –Tiveriou, Der Medea–Mythos in einer klassizistischen Komposition, *AM* 106, 1991, 281–308, πίν. 79–88.
- Θ. Στεφανίδου–Τιβερίου, «Περίβολος εν τετραγώνω σχήματι». Προβλήματα της ελληνιστικής οχύρωσης του Δίου, *AEMΘ* 2, 1988 (1991), 153–160.
- Δ. Παντερμαλής, Η ανασκαφή του Δίου, *AEMΘ* 4, 1990 (1993), 187–194.
- Θ. Στεφανίδου–Τιβερίου, Δίον: Η οχύρωση της όψιμης αρχαιότητας, *AEMΘ* 4, 1990 (1993), 195–203.
- Δ. Παντερμαλής, Η ανασκαφή του Δίου κατά το 1993 και η χάλκινη διόπτρα, *AEMΘ* 7, 1993 (1997), 195 – 199.
- Δ. Παντερμαλής, Ανασκαφή του Δίου κατά το 1994 και το ανάγλυφο της νάβλας, *AEMΘ* 8, 1994 (1998), 131 – 136.
- Δ. Παντερμαλής, Ανασκαφή Δίου 1995, *AEMΘ* 9, 1995 (1998), 167 – 172.
- Δ. Παντερμαλής, Δίον. Η δεκαετία των ανασκαφών 1987 – 1997, *AEMΘ* 10 A, 1996 (1997), 205 – 214.
- Θ. Στεφανίδου–Τιβερίου, Η οχύρωση του Δίου. Από τον Κάσσανδρο έως τον Θεοδόσιο Α΄. Το ιστορικό πλαίσιο, *AEMΘ* 10 A, 1996 (1997), 215–224.
- Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου, *Ανασκαφή Δίου Ι. Η οχύρωση*, Θεσσαλονίκη 1998 (όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία συνολικά).
- Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου, Δίον και Άλος: Δύο νέα κτίσματα της εποχής του Κασσάνδρου, σε: *Αρχαία Μακεδονία VI, Ανακοινώσεις κατά το έκτο διεθνές συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 15–19 Οκτωβρίου 1996* (Θεσσαλονίκη 1999), 1065–1074.
- Δ. Παντερμαλής, *Δίον. Αρχαιολογικός χώρος και Μουσείο*, Αθήνα 1997, 42–44.
- Δ. Παντερμαλής, *Δίον. Η Ανακάλυψη*, Αθήνα 1999, 118–137.

Έρευνες Αρχαιολογικής Εταιρείας

- Γ. Σωτηριάδης, Ανασκαφή Δίου Μακεδονίας, *ΠΑΕ* 1928, 76–77, 81–82.
 Γ. Σωτηριάδης, Ανασκαφή Δίου Μακεδονίας, *ΠΑΕ* 1929, 69, 76–79.
 Γ. Σωτηριάδης, Ανασκαφή Δίου Μακεδονίας, *ΠΑΕ* 1931, 43–55.
 Δ. Παντερμαλής, Ανασκαφή Δίου, *ΠΑΕ* 1981 A (1983), 62–66.
 Δ. Παντερμαλής, Ανασκαφή Δίου, *ΠΑΕ* 1982 (1984), 67.
 Δ. Παντερμαλής, Ανασκαφή Δίου, *ΠΑΕ* 1983 A (1986), 55 – 57.
 Δ. Παντερμαλής, Ανασκαφή Δίου, *ΠΑΕ* 1984 A (1988), 71–74.

Έργον 1981, 29.

Έργον 1982, 25.

Έργον 1983, 33.

Έργον 1984, 35.

Έργον 1985, 25.

Έργον 1986, 71–72.

Έργον 1988, 68.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Φωτ. 1: *ΠΑΕ* 1981 Α, πίν. 71α (Πύλη στην ανατολική πλευρά της προβολής του ανατολικού τείχους).

Φωτ. 2: *Εργον* 1981, εικ. 44 (Δίον. Πύλη στην ανατολική πλευρά της προβολής του ανατολικού τείχους)

Φωτ. 3: *ΠΑΕ* 1981 Α, πίν. 70β & *Εργον* 1981, εικ. 45 (Δίον. Μαρμάρινη γυναικεία κεφαλή ελληνιστικών χρόνων)

Φωτ. 4: *ΠΑΕ* 1983 Α, πιν. 70β & *Εργον* 1983, εικ. 36 (Δίον. Ο ΒΔ πύργος της οχύρωσης)

Φωτ. 5: *Εργον* 1985, εικ. 22 (Δίον. Άποψη του οχυρωματικού περιβόλου)

Φωτ. 6: *Εργον* 1986, εικ. 36 (Δίον. Τμήμα βορείου τείχους. Χαμηλά διακρίνεται η πρώτη στρώση λίθων πάνω από την ευθυντηρία του ελληνιστικού τείχους)

Φωτ. 7: «Πόρτες» η βόρεια Πύλη του Δίου (*ΠΑΕ* 1929, 69, εικ. 1)

Ευαγγελία Γεωργίου